

Kitap İncelemesi/ Book Review

Geliş Tarihi / Received: 21.05.2019 • Kabul Tarihi / Accepted: 24.05.2019

MEZHEPLER KONUSUNDA BİLİNMESİ GEREKEN 88 SORU

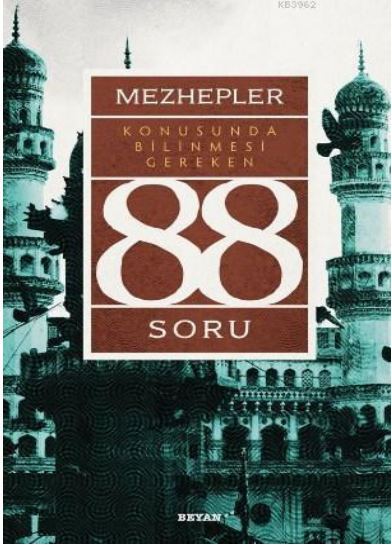
Ramazan TARİK

Dr. Öğr. Üyesi Bitlis Eren Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi
Kelam ve İslam Mezhepleri Tarihi Anabilim Dalı/Bitlis/Türkiye

rtarik@beu.edu.tr

orcid.org/0000-0002-1912-6610

Mehmet Ümit, Âdem Arıkan ve Osman Aydın, *Mezhepler Konusunda Bilinmesi Gereken 88 Soru*, (Editör: Mehmet Ümit), (Proje Koordinatörü: Prof. Dr. Adnan Demircan), Beyan Yayınları, 2019, İstanbul, (320 sayfa).

Bu eser, Beyan Yayınları tarafından Kur'an ve Tefsir, Hadis, Fıkıh, Siyer, İslâm Tarihi, İnanç, Mezhepler ve Tasavvuf alanlarında, uzman ilim adamları tarafından kaleme alınan "Sekiz İlim Dalında Bilinmesi Gereken 88 Soru" projesi kapsamında yayınlanmıştır. Prof. Dr. Adnan Demircan'ın koordinatörlüğünde, Doç. Dr. Mehmet Ümit'in editörlüğünde yine Osman Aydın Mehmet Ümit ve Âdem Arıkan tarafından kaleme alınmıştır.

Eserin takdimi Demircan tarafından kaleme alınmış olup burada ilk olarak soru sorma, sorgulama üzerinde durmuş ve ister iyi niyetli veya bilgi edinme amaçlı olsun isterse de art niyetle olsun soru sormanın ilme açılan bir kapı olduğunu dile getirmiştir. Demircan yine takdiminde, mevcut eserin İslam dünyasının yüzyıllardır karşı karşıya kaldığı fakat bugünün insanının zihin dünyasını kurcalayan sorulara birer cevap üretme maksadıyla yazıldığını ifade etmiştir. Ancak bu eserde sorulara verilen cevapların yegâne cevap olmadığını, farklı insanlarca farklı cevaplar da verilebileceğinin altını çizmiştir. Burada dikkat çektiği bir diğer husus da eserde 88 soru ve cevabın olduğu ancak burada [∞] sonsuzluk işaretinden ilham alınarak bu soru sayısının belirlendiğini ifade etmiştir. 88 soru ile de bu konularda sorulacak soruların aslında sonsuzluğuna dikkat çekilmiştir.

Eserin önsözü, editör Mehmet Ümit tarafından kaleme alınmıştır. Özellikle önsözün son kısmında, İslam dininin Hz Peygamber döneminde tüm kapsamlarıyla teşekkül ettiğini, mezheplerin ise, Hz. Peygamber döneminden sonra politik, ekonomik, dini ve sosyal birçok etken vasıtasıyla ortaya çıktığını ifade etmiştir. Ayrıca insanın olduğu yerde mezhep vb. bir takım gruplaşmanın da doğal olarak ortaya çıktığını bundan dolayı da geçmişte olduğu gelecekte de benzer oluşumların olabileceğine işaret etmiştir. Eserde, özellikle İslam Tarihi boyunca ortaya çıkan itikâdî-siyasi mezheplere dair akla ilk gelebilecek sorulara cevap aradıklarını dile getiren Ümit, bunu yaparken de mümkün olduğunca her mezhebi kendi kaynaklarından betimleyerek tanıtmaya çalıştıklarını ifade etmiştir.

Eserin 88 soru ve cevaptan müteşekkil olduğunu ifade etmiştik. İlk olarak, 1-12. sorular arasında grup/gruplaşma ve mezhep kavramları üzerinden soru-cevap gerçekleşmiştir. Burada, aynı dine inanıp farklı gruplaşmaların imkânı, mezhep ve benzer kavramlar, din-mezhep farkı, kaynaklar, 73 fırka meselesi ve fırka-i nâciye olgusu, ehl-i bidat, ehl-i furkat ve fırka-i dâlle kavramları, İslami mezheplerin tarihi, ortaya çıkış sebepleri ve mezheplerin doğuşuna dair temel sorular sorulmuş ve bunlara cevap verilmiştir.

Eser, İslam Mezhepleri Tarihi ilim dalı içerisinde mezhepleri ele alış biçimine bağlı kalarak ilk başta Hariciler'e dair sorulara yer verilmiştir. 12-15. sorularda, onlara bu ismin neden verildiği, günümüzde Harici adı verilen dini gruplarla ilişkisi, haricilerin coğrafi olarak nerelerde varlık gösterdiği ve günümüzdeki durumu ele alınmıştır.

Eserde, 17. sorudan itibaren Mürcie mezhebine ilişkin sorular başlamış olup burada Mürcie isminin kaynağı ve Ebû Hanîfe'ye Mürciî denilmesinin üzerinde durulmuştur. 18-24. sorular arasında ise Mu'tezile mezhebi ele alınmıştır. Burada da Mu'tezile isimlendirmesi, ortaya çıkışı ve sebepleri, oluşum ve gelişim süreci, ana kolları, Mihne dönemi hadiseleri ile ilgili ilişkileri, mezhebe dair terminoloji ve ana fikirleri ile günümüzde bu mezhebin temsilcilerinin var olup olmadığı hususları işlenmiştir.

Eserde, 25-43. sorular arasında Ehl-i Sünnet bahsi ele alınmıştır. Ehl-i Sünnet ismi altında hangi mezheplerin yer aldığı, dört fikhî mezhebin itikâdî mezheplerle olan ilişkisi, Ahmed b. Hanbel ve Hanbelîlik ile Selefilik arasındaki ilişki, İbn Teymiyye'nin Selefiyye açısından önemi, Vahhâbîlik-Hanbelîlik ilişkisi ve Selefiyye içerisindeki ayırım ele alınmıştır. Daha sonra Ehl-i Sünnet çatısı altındaki itikâdî mezheplere dair sorulara yer verilmiştir. Burada ilk olarak Ebü'l-Hasan el-Eş'arî'nin Mu'tezile'den ayrılış süreci, Eş'arîlik ile Hanbelîlik arasındaki farklılığının temeli, Selçuklu Sultanı Tuğrul Bey döneminde Eş'arîlere karşı olan tutum, Nizâmiye Medreseleri ve Eş'arîlik arasındaki ilişkinin tarihsel anlamı ve günümüzde bu mezhebin nerelerde varlık gösterdiği işlenmiştir. Daha sonra Ebû Mansur el-Mâturîdî'nin kaynaklarda yeterince yer bulamamasının nedenleri, Mâverâünnehr bölgesinin Müslüman oluşu, İmam Mâturîdî'nin yaşadığı coğrafyaya etkisi, o dönem bölgede hâkim olan Sâmânîlerle olan ilişkisi, Allah'ın bazı sıfatları ile ilgili tartışmaların bu mezhebin oluşumuna etkisi, Eş'arîlik ile Mâturîdîlik arasındaki başlıca farklılıklar ile Mâturîdîyye'nin günümüzdeki durumu ele alınmıştır.

Şîa mezhebi de eserde genişçe yer alan bir diğer mezheptir. 45-69. sorularda bu mezhebe ve mezhebin alt kollarına yer verilmiştir. İlk olarak Şîa isimlendirmesi üzerinde durulmuş, İmanın tayininde nassın kabulü meselesinin Şii fırkalar üzerindeki etkisi, Şîa'nın doğuşu ve aslı ile ilgili görüşler, Şîi asrının ne anlama geldiği ele alınmıştır. Daha sonra Şîa'nın bir kolu olan Zeydiyye mezhebi işlenmiştir. Zeydiyye'nin Ehl-i Sünnet'e yakınlığı meselesi, Zeydiyye'nin oluşum ve gelişim süreçleri, günümüzdeki durumu, alt kolları, mezhebin temel görüşleri ve Zeydiyye'nin imamet anlayışı ile İmâmiyye Şîası arasındaki farklılıklar anlatılmıştır. Zeydiyye'den sonra İsmâîliyye mezhebi üzerinde durulmuştur. Burada, İsmâîliyye'nin Karmatîler ve Fâtımîler ile olan ilişkisi, Fâtımîler içerisindeki Nizâriyye-Musta'liyye ayırımının sebepleri, Bâtınîlik ve Haşhâşîler isimlendirmelerinin kaynağı, Haşhâşîlerin Selçuklu Devleti'ne sızmaları ve Alamut askerlerine fedai denmesinin nedenleri ile günümüzde İsmâîliyye'nin varlığı ve nerelerde etkin olduğu konularına yer verilmiştir. Bu bölümde iki

sorudan oluşan kısa bir anlatımla Dürziliğe de yer verilmiş olup Fâtımîler içerisinde çıkan Dürzilerin İsmâîliyye'den ayrılma sebepleri ile Dürziliğin temel görüş ve toplumsal yapısı ele alınmıştır.

Eserde Şîa başlığı altında en geniş yer, İmâmiyye, İsmâîşeriyye, Râfıza ve Câferiyye olarak bilinen grubuna ayrılmıştır. Özellikle bu gruba mezkûr isimlerin verilme nedenleri, gaybetin ne olduğu, gaybet dönemi-merci-i taklid olgusu, Şîî yöneticilerin muktedir oldukları dönemde toplumdaki dini danışma organı olarak mercilerin kimler olduğu, Şîî ilim havzaları ile iktidarların ilişkisi, tarihte bu mezhebi himaye eden devletler, günümüzde bu mezhep mensuplarının nerelerde yaşadıkları, İsmâîşeriyye'nin temel inanç esasları, öne çıkan fikhî görüşleri anlatılmıştır.

Eserde ele alınan bir diğer mezhep de Nusayrîlik'tir. 70-74. sorularda bu mezhebe yer verilmiş olup Nusayrî isimlendirmesi, mensuplarının toplumsal yaşam farklılığının nedenleri, İmâmiyye âlimlerinin bu mezhebe dair eski ve yeni bakış açılarındaki değişim, temek inanç esasları ve ibadetleri, günümüzdeki varlığı ve Anadolu Aleviliği ile olan farklılıkları işlenmiştir.

Bâbîlik-Bahâîlik de kısaca yer verilen diğer bir mezheptir. Eserde 75-77. sorular bu mezhebe aittir. Bu sorularda, Bâbîliğin ortaya çıkışı ile gaybetteki Mehdî'nin dönüşü arasındaki ilişki, Bâbîlik ile bu mezhepten doğan Bahâîliğin yeni bir dine dönüşmesinin nasıl olduğu ve bu mezhebin temel görüşleri ile pratik uygulamaları hakkında kısaca bilgiler verilmiştir.

Eserde, 78-81. Sorular arasında Yezîdîlik mezhebi ele alınmıştır. Yezîdî isimlendirmesinin nedenleri, tarihi süreci, temel öğretileri, bu mezhebe mensuplarının Osmanlı Devleti döneminde askerlikten muaf tutulma taleplerinin sebepleri ele alınmıştır.

Kadiyânîlik de kısaca ele alınan bir diğer mezheptir. Eserde, 82-83. sorular bu mezhebe ait olup bu mezhebin hangi şartlarda doğduğu ve ortaya çıkış sürecinde İngilizlerle olan ilişkisine yer verilmiştir.

Eserde son olarak Alevilik ele alınmıştır. 84-88. sorular Aleviliğe dair olup Alevilik ile Bektaşîlik arasındaki bağ ve farklılıklar, Safevî tarikatının Alevilik tarihindeki önemi, Safevîlerin Şîîliği benimsemesi ve bu durumun Aleviliğe etkisi, Kızılbaşların Bektaşî ilgisi ve Alevilerin inanç, ibadet, adab ve erkânları sorularına cevap verilmiştir.

Mezhepler Konusunda Bilinmesi Gereken 88 Soru adlı bu eser, görüldüğü üzere İslam dünyasında mezheplerle alakalı temel soruların cevaplandırıldığı bir eserdir. Bu eserin de için de bulunduğu serinin yazarları, sorulara verdikleri cevapların ikna edici olmasını temenni etmektedirler. Her bir soruya oldukça nazik ve uygun bir açıklama ile okuyucuya doyurucu bilgiler sunması açısından önemli olup yazarların temennisini karşıladığını söylemek mümkündür. Ayrıca yayınlandığı tarihten itibaren yazılı ve görsel basında geniş yankı bulmuş, birçok gazeteci-yazar tarafından da kısaca tanıtılmıştır. Eser, içerdiği kısa ve öz bilgilerle, mezhep olgusunu merak eden ve mezheplerle ilgili olarak zihinlerde oluşan sorularına cevap bulmak isteyenler için önemli katkı ve faydalar sunabilecek bu çalışma, Mezhepler Tarihi araştırmacıları ve meraklıları için mutlaka görülmesi gereken bir eserler arasındadır. Ayrıca alanda önemli bir boşluğu doldurması ve uzman kalemler tarafından yazılmış olması itibarıyla bu eseri, İslam Mezhepler Tarihi ilim dalı için önemli bir kazanımdır.

Kaynakça

Ümit, Mehmet; Arıkan, Âdem; Aydın, Osman, *Mezhepler Konusunda Bilinmesi Gereken 88 Soru*, (Editör: Mehmet Ümit), (Proje Koordinatörü: Prof. Dr. Adnan Demircan), Beyan Yayınları, 2019, İstanbul, (320 sayfa).